Ciprian IFTIMOAEI

ELITISMUL

Contribuții teoretico-ideologice la studiul elitelor politice

COLECȚIA
ŞTIINŢE POLITICE ŞI ADMINISTRAŢIE PUBLICĂ

EDITURA LUMEN
în elita editurilor românești

Ciprian IFTIMOAEI

ELITISMUL

Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice

Lumen
2015

ELITISMUL. CONTRIBUȚII TEORETICO-IDEOLOGICE LA STUDIUL ELITELOR POLITICE
Ciprian IFTIMOAEI

Copyright Editura Lumen, 2015
Iaşi, Ţepeş Vodă, nr.2

Editura Lumen este acreditată CNCS

edituralumen@gmail.com
prlumen@gmail.com

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

Redactor: Roxana Demetra STRATULAT
Design copertă: Roxana Demetra STRATULAT

Reproducerea oricărei părţi din prezentul volum prin fotocopiere, scanare, multiplicare neautorizată, indiferent de mediul de transmitere, este interzisă.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
IFTIMOAEI, CIPRIAN
Elitismul : contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice / Ciprian Iftimoaei. - Iaşi : Lumen, 2015
ISBN 978-973-166-402-6

316.344.42(498)
32.01(498)
321.7(498)

Ciprian IFTIMOAEI

ELITISMUL

Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice

Lumen
2015

Pagină lăsată
goală intenţionat

Sumar

Prefaţă 7

1. Introducere 11

2. Precursori ai elitismului 19

2.1. Elita gardienilor cetăţii şi guvernarea corectă 20
2.2. Nevoia de specializare în conducerea *polis*-ului 22
2.3. Rolul principelui şi a oamenilor iluştri în conducerea statului 23
2.4. Filosofii modernităţii politice, revoluţia şi noile elite 26
2.5. Despre omul superior, voinţa de putere şi ideologiile reacţionare 30

3. Elitismul clasic 37

3.1. Teoria elitei guvernamentale. Ascensiunea şi decăderea elitelor 39
3.2. Formula politică ca ideologie a clasei conducătoare 43
3.3. Despre tendinţele oligarhice ale partidelor politice 48
3.4. Birocraţia ca elită administrativă 54

4. Elitismul radical 61

4.1. Clasa de lux, nemunca şi consumul ostentativ 62
4.2. Abordarea monistă a fenomenului elitar 69
4.3. Redefinirea elitei din perspectiva structurii de putere 74

5. Elitismul pluralist 83

5.1. Spre o (re)conciliere a elitelor cu democraţia 86
5.2. Democraţia ca metodă de alegere a elitei guvernamentale 90
5.3. Clase sociale, pluralism şi competiţie elitară 94
5.4. Poliarhie, pluralism şi minorităţi dominante 97

6. Elitismul democratic 103

6.1. Controverse teoretice privind elitismul democratic 106
6.2. Problema consensualităţii în cadrul elitismului democratic 111
6.3. Rolul aranjamentelor elitare în funcţionarea democraţiei 117
6.4. Teoretic şi empiric în înţelegerea elitismului democratic 121

7. Confruntări teoretico-ideologice 129

Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.

7.1. Marxism *versus* elitism 132
7.2. Populism *versus* elitism 141
7.3. Pluralism *versus* elitism 147
7.4. Teoria democraţiei *versus* teoria elitelor 152
8. În căutarea unei sinteze 161
8.1. De la revolta maselor la revolta elitelor 163
8.2. Elite şi mase într-o eră a globalizării 168
8.3. Comunicarea politică – interacţiune elite-electorat în democraţiile liberale 172
8.4. Despre cum gândesc elitele politice despre ce şi cum vor masele 178
9. Ipostaze ale elitismului democratic 183
9.1. Elitismul democratic – ideologie a democraţiilor consolidate 184
9.2. Rolul elitelor politice în consolidarea democraţiei 190
9.3. Elitele politice şi problematica bunei guvernări 195
10. Concluzii 199
Abstract 203
Résumé 217
Bibliografie 233
Index 233

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

Prefață

Lucrarea „Elitismul. Contribuții teoretico-ideologice la studiul elitelor politice" se înscrie într-o serie de preocupări relativ recente în spațiul științelor politice din România dedicate elitelor politice în relație cu procesele tranziției, democratizării și consolidării democratice. Autorul reunește abordările clasice și contemporane ale fenomenului elitar pe care le grupează în patru mari școli de gândire social-politică: elitismul clasic (V. Pareto, G. Mosca, R. Michels), elitismul radical (Th. Veblen, C. Wright Mills, W. G. Domhoff), elitismul pluralist (K. Mannheim, A. Schumpeter, R. Aron, R. A. Dahl) și elitismul democratic (J. Higley, H. Best, J. Borchet, A. Körösenyi, Fr. Engelstad ș.a).

Urmărind evoluția rolului elitelor în societate în raport cu modul de funcționare a democrației, autorul distinge două perspective în cercetarea elitelor: perspectiva monistă, preferată de reprezentanții elitismului clasic și radical și perspectiva pluralistă, promovată de elitismul pluralist și democratic. Raportarea teoreticienilor elitelor la democrație este surprinsă ca proces aflat în evoluție de la atitudinea pesimistă, critică a elitiștilor clasici, sceptici privind posibilitățile concrete de aplicare a teoriei democrației, la atitudinea optimistă, constructivă a elitiștilor pluraliști, care concep democrația ca ansamblu de valori, principii și proceduri necesare reglementării competiției elitelor politice pentru putere.

Autorul optează pentru elitismul democratic ca abordare teoretico-ideologică aplicabilă în rezolvarea controverselor dintre teoria elitelor și teoria democrației, portretizând elitele politice drept „gardieni ai democrației".

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuții teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iași, România: Lumen.**

Altfel spus, elitismul democratic este considerat abordarea sociopolitică care (re)conciliază prescripţiile normative ale democraţiei (*democraţia cum ar trebui să fie*) cu evidenţele empirice ale funcţionării democraţiei în condiţiile existenţei unei competiţii elitare pentru exercitarea puterii politice (*democraţia aşa cum este*).

Cadrul teoretic al cercetării rolului elitelor în consolidarea democraţiei este completat cu tipologia elitelor politice realizată de politologii John Higley şi G. Lowell-Field, aprofundată ulterior prin contribuţiile lui Mattei Dogan, Michael Burton. Analiza configuraţiilor elitare în raport cu tipurile de regim politic pune în evidenţă faptul că elitele politice unite printr-un acord în jurul valorilor democratice reprezintă tipul elitar care facilitează consolidarea democratică. În finalul lucrării, autorul subliniază rolul elitelor politice în promovarea bunei guvernări. Acest concept este definit ca fiind capacitatea elitelor politice de a genera bunăstare pentru un număr cât mai mare de cetăţeni, de a promova politici economice şi financiare care stimulează ocuparea forţei de muncă, politici sociale incluzive şi anti-sărăcie.

Ciprian Iftimoaei a fost un student eminent al Facultăţii de Filosofie a Universităţii „Al.I. Cuza" Iaşi în cadrul căreia şi-a obţinut licenţa în Sociologie şi Politologie – şef de promoţie (1999), masterul în Sisteme şi Politici Publice (2001) şi doctoratul în Ştiinţe Politice obţinut cu calificativul *Summa Cum Laude* (2012) sub conducerea ştiinţifică a subsemnatului.

În perioada bursei de studiu Erasmus la Universitatea Utrecht din Olanda (1999), a fost implicat în proiectul de cercetare *Highly Skilled Romanian Intellectuals Emigrated in Western European Countries*, având contribuţii în analiza datelor biografice şi a chestionarelor aplicate pe teren, proiect derulat

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

de European Research Center on Migration and Ethnic Relations. În timpul studiilor de masterat, Ciprian Iftimoaei a participat ca expert în cadrul Grantului de cercetare finanţat de Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior (CNCSIS) şi Banca Mondială privind „Politicile de reconversie a forţei de muncă din învăţământ ca urmare a schimbărilor demografice din cadrul populaţiei şcolare" (2000). De asemenea, a colaborat ca expert în cadrul Institutului Român de Management Educaţional (IRMEd) într-un proiect privind evaluarea nevoilor persoanelor afectate şi/sau infectate de HIV/SIDA din România (2004).

După finalizarea studiilor de masterat, Ciprian Iftimoaei a fost angajat prin concurs ca sociolog în cadrul Direcţiei Generale de Asistenţă Socială şi Protecţia Copilului din Iaşi şi a continuat colaborarea cu facultatea noastră în calitate de cadru didactic asociat la disciplina de Politici Sociale (2001-2004). Experienţa sa în domeniul administraţiei publice, acumulată în perioada în care a lucrat în cadrul Guvernului României (2005-2007), respectiv ca prefect şi subprefect al judeţului Vaslui (2007-2012) îl recomandă ca un foarte bun cunoscător al realităţilor sociale şi politice din ţara noastră.

Pe parcursul studiilor sale universitare şi postuniversitare, autorul a beneficiat de burse şi specializări în Ungaria (1998), Olanda (1999), Lituania (2000), Polonia (2001), Franţa (2007), Turcia şi Bulgaria (2010), Belgia (2014), Austria (2015). A participat cu lucrări la numeroase conferinţe naţionale şi internaţionale, organizate în ţară şi în străinătate şi a publicat peste 20 de studii şi articole pe teme de sociologie şi politologie în reviste indexate în baze de date internaţionale sau în volume academice apărute la edituri acreditate CNCSIS/CNCS.

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

În prezent, Ciprian Iftimoaei este cadru didactic asociat doctor la Departamentul de Ştiinţe Politice, Relaţii Internaţionale şi Studii Europene al universităţii noastre şi cercetător postdoctoral în ştiinţe politice – bursier al proiectului „*Tineri cercetători de succes – dezvoltare profesională în context interdisciplinar şi internaţional*": POSDRU/159/1.5/S/ 132400, proiect cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 şi implementat de Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj în colaborare cu Academia Română – Filiala Cluj, Universitatea din Bucureşti, Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi şi Universitatea de Vest din Timişoara.

Anton CARPINSCHI
Professor Emeritus al Universităţii „Al.I.Cuza" din Iaşi

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

1. Introducere

Elitismul reprezintă o abordare a politicii şi istoriei care, într-o formulare sistematică, susţine ideea conform căreia societăţile sunt conduse de o minoritate de indivizi (elită) care adoptă decizii majore („strategice"), exercitând sau influenţând puterea. În această definiţie minimală a „elitismului" am preferat termenul de „abordare" (*approach*) în loc de „teorie", ideologie", sau „şcoală de gândire". Însă, definiţia noastră ar fi putut să sune şi astfel: elitismul constituie o perspectivă teoretico-ideologică asupra politicului care pleacă de la ideea că orice comunitate sau societate este condusă de o elită sau mai multe elite aflate în competiţie pentru putere şi influenţă. În dicţionarele de specialitate, termenul de „elitism" este definit mai întotdeauna prin raportare la conceptul de „elită"[1].

Din punct de vedere sociologic, elita este o minoritate care reuneşte persoane sau grupuri de indivizi care, în virtutea unor însuşiri moştenite sau dobândite, obţin performanţe

[1] Semnificaţia etimologică a termenului de „elită" provine de la latinescul *eligere* care înseamnă *a alege* şi se referă la obiecte considerate superioare prin raportare la altele din aceeaşi categorie datorită unor proprietăţi speciale pe care le încorporează sau la indivizi excepţionali, care obţin performanţe notabile în domeniul lor de activitate. Termenul de elită provine din franceza veche, însă a fost utilizat cu sensul pe care îl cunoaştem astăzi abia în secolul XIX, ulterior, fiind preluat şi valorificat de alte câmpuri lexicale. În limba engleză, prima utilizare a acestui termen este consemnată în 1823 în *Oxford English Dictionary* cu referire la anumite grupuri sociale care joacă un rol în conducerea societăţii sau care, pur şi simplu, se bucură de prestigiu în virtutea bogăţiei, puterii sau influenţei exercitate. În *Dictionnaire de la conversation et de la lecture* coordonat de Balzac, elita este definţă ca fiind „ceea ce este mai bun, perfect în fiecare categorie de indivizi sau de lucruri".

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

asimilate succesului în anumite domenii de activitate, fiind reunite prin conştiinţa apartenenţei la aceeaşi clasă, urmărind scopuri bine precizate şi având un mod de viaţă discret şi/sau exclusivist, se bucură de putere şi prestigiu şi sunt poziţionate la vârful piramidei sociale.

Atunci când vorbim despre „însuşiri moştenite", avem în vedere bogăţia, poziţia socială, capitalul simbolic (prestigiul) pe care o persoană considerată „de elită" le obţine prin transferul de la familia proprie sau de la o generaţie la alta – parte a structurii de putere. În ceea ce priveşte „însuşirile dobândite", avem de-a face cu prestigiul şi influenţa obţinute în virtutea dotărilor fizice şi/sau intelectuale pe care o persoană le are de la „natură" şi pe care le valorifică prin efort propriu spre a obţine rezultate excepţionale într-un anume domeniu de activitate.

Elita funcţionează ca un grup exclusivist de persoane care urmăresc scopuri comune, se reunesc cu discreţie, se organizează şi se mobilizează relativ uşor în raport cu masele, cultivă discreţia, acţionează de multe ori acoperiţi de mantia conspirativităţii, având conştiinţa apartenenţei la o minoritate dominantă în societate.

Selecţia şi recrutarea membrilor elitei are la bază criterii nu întotdeauna transparente sau accesibile publicului larg, care privilegiază „calitatea" unor însuşiri identificate ca rezultate sau performanţe într-un domeniu de activitate. În timp ce elita este o minoritate care se defineşte prin calitatea membrilor săi, masa este formată din majoritatea cetăţenilor („cei mulţi"/poporul) care este importantă prin cantitatea (numărul) acestora. Când spunem elită, ne gândim la cei puţini (oamenii de „calitate") care alcătuiesc o minoritate relativ omogenă, bine organizată, având interese comune. Când spunem masă, ne gândim la cei mulţi care formează

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

majoritatea eterogenă, dezorganizată, fără o strategie sau o „ţintă" anume.

În limbajul cotidian, termenul „elitism" se foloseşte şi în sens peiorativ pentru a desemna o concepţie care promovează avantajul unei categorii sociale, minoritare, de „oameni aleşi" în raport cu alte segmente sociale sau cu majoritatea („mulţimea"/masele). Însă, există şi o utilizare pozitivă a termenului „elitism" atunci când ne referim la oamenii excepţionali, care obţin performaţe supramedii într-un domeniu de activitate şi care se bucură în societate de reputaţie în baza calităţilor personale. În acest sens, elitismul este asociat adesea cu meritocraţia.

Prin termenii „elitist" sau „elitar" îi desemnăm pe toţi cei care favorizează elita în raport cu alte categorii sociale. Utilizarea substantivului *elitism* şi a adjectivului *elitar* trimite la concepţia, teoria sau ideologia care susţine rolul determinant al elitei în societate. Când spunem despre o persoană că este *elitistă* ne referim la cineva care deţine o poziţie privilegiată în societate, care face parte dintr-un grup exclusivist. Totodată, prin a fi *elitist* înţelegem preferinţa sau orientarea unei persoane către clasa persoanelor sau obiectelor considerate *de elită* (valoroase, rare, invidiate etc.). În limbajul comun, termenii „elitist" şi „elitar" sunt utilizaţi de multe ori cu referire negativă la un obiect sau persoană. Nici chiar atunci când este vorba despre cineva care se bucură de prestigiu datorat rezultatelor, să spunem „ştiinţifice", se evită folosirea cuvântului „elitist", preferându-se „(de) elită". Astfel, preferăm să spunem despre cineva că este „un cercetător de elită" decât „un cercetător elitist".

Elitiştii sau adepţii elitismului consideră că elita este „principiul activ" în orice societate – „motorul" istoriei, în timp ce masa este „principiul pasiv" şi suportă consecinţele acţiunii elitei. În general, elitele acţionează, iar masele

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

reacţionează la acţiunea elitelor. Masele joacă un rol important doar în momentele istorice excepţionale (loviturile de stat, revoluţiile, răscoalele). Abordările elitiste ale politicii şi istoriei intră în conflict cu ideologiile care atribuie un rol important maselor: marximul sau populismul. Însă, se poate discuta şi despre elitismul elitelor politice *versus* populismul lor.

În literatura de specialitate, se discută despre mai multe tipuri de elitism: social-politic, economic-financiar, corporativ, cultural-artistic, intelectual şi chiar despre elitismul de masă. În lucrarea de faţă, elitismul va fi tratat ca abordare teoretico-ideologică a sociopoliticului, făcând apel la contribuţiile acelor autori care au pus în centrul preocupărilor lor relaţiile „elită-putere", „elită-mase", „elită-regim politic". Cu alte cuvinte, ne interesează argumentele filosofice, sociologice şi politologice care explică şi justifică dominaţia elitei asupra masei, a guvernanţilor asupra guvernaţilor, a unei minorităţi dominante asupra unei majorităţi supuse, a celor puţini şi organizaţi asupra celor mulţi şi dezorganizaţi.

Ca teorie politică, elitismul pune în centrul reflecţiei conceptul de „elită politică" (sau „elită guvernamentală") care, din punct de vedere empiric, se defineşte ca o minoritate de persoane care deţin poziţii strategice în diferite organizaţii (guvern, parlament, administraţie, partide) şi sunt capabile să exercite sau să influenţeze pârghiile puterii în sensul controlului deciziilor politice, al procesului de elaborare şi implementare a politicilor publice. Ca ideologie politică[2],

[2] Termenul „ideologie" (*eidos* = idei şi *logos* = ştiinţa ideilor) a fost folosit pentru prima oară de Antoine Destutt de Tracy în 1789, în lucrarea *Mémoire sur la faculté de penser*, şi ulterior în *Eléments d'idéologie*, publicată în 1800 (vezi coord. Mihaela Miroiu, *Ideologiile politice actuale. Semnificaţii, evoluţii şi impact*, Polirom, Iaşi, Polirom, 2012, p. 17; Leon P. Baradat, *Ideologiile politice. Origini şi Impact*, Polirom, Iaşi, 2012, pp. 19-20). În lucrarea de faţă, vom utiliza termenul „ideologie" nu în sensul clasic, marxist, sau negativ

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

elitismul explică, justifică, sau legitimează dominaţia sau conducerea societăţii de către o elită sau mai multe elite care se află într-o permanentă competiţie pentru putere, indiferent de natura regimului politic sau de contextul socio-istoric în care acestea acţionează.

Primul capitol al cărţii reuneşte sub forma unei selecţii subiective contribuţiile filosofico-teoretice ale gânditorilor pe care i-am apreciat ca fiind „precursori ai elitismului": Platon, Aristotel, Machiavelli, filosofii modernităţii politice, Nietzsche.

(„falsă conştiinţă"), aşa cum a fost tratat de K. Marx şi Fr. Engels în *Ideologia germană* (1846), ci în sensul pozitiv, de explicaţie şi înţelegere a modului în care se reflectă realitatea în conştiinţa oamenilor, într-o epocă dată. Definim ideologia ca un sistem de credinţe şi expresii cu încărcătură simbolică prin care lumea este înţeleasă, interpretată şi prezentată publicului larg. Ideologia este o prelungire sau o „exagerare" a unei teorii sociopolitice, în cazul de faţă – elitismul. Aici, nu avem în vedere ideologia ca instrument de propagandă, de organizare şi mobilizare a unei categorii sociale (elită, clasă socială, mase, popor) în lupta politică. După 1989, în literatura politologică românească, a fost preferat termenul de „doctrină" celui de „ideologie", căruia i se atribuia o conotaţie negativă impregnată de moştenirea perioadei comuniste. În acest sens, stau mărturie titlurile unor lucrări sau tratate semnate în calitate de autori şi/sau coordonatori de Anton Carpinschi, Liviu-Petru Zăpârţan, Alina Mungiu-Pippidi. Pentru o abordare comprehensivă a ideologiei, vezi Daniel Şandru, *Reinventarea ideologiei. O abordare teoretico-politică*, Institutul European, Iaşi, 2009, pp. 48-115 şi *Ipostaze ale ideologiei în teoria politică*, Polirom, Iaşi, 2014, pp. 17-40.

**Extras din volumul: Iftimoaei, C. (2015).
Elitismul. Contribuţii teoretico-ideologice la studiul elitelor politice.
Iaşi, România: Lumen.**

Continuarea acestui volum o puteţi lectura achiziţionând volumul de pe

www.edituralumen.ro

www.lumenpublishing.com

sau din librăriile noastre partenere.

Urmărind evoluţia rolului elitelor în societate în raport cu modul de funcţionare a democraţiei, autorul distinge două perspective în cercetarea elitelor: perspectiva monistă, preferată de reprezentanţii elitismului clasic şi radical, şi perspectiva pluralistă, promovată de elitismul pluralist şi democratic. Raportarea teoreticienilor elitelor la democraţie este surprinsă ca proces aflat în evoluţie de la atitudinea pesimistă, critică a elitiştilor clasici, sceptici privind posibilităţile concrete de aplicare a teoriei democraţiei, la atitudinea optimistă, constructivă a elitiştilor pluralişti, care concep democraţia ca ansamblu de valori, principii şi proceduri necesare reglementării competiţiei elitelor politice pentru putere.

Autorul optează pentru elitismul democratic ca abordare teoretico-ideologică aplicabilă în rezolvarea controverselor dintre teoria elitelor şi teoria democraţiei, portretizând elitele politice drept „gardieni ai democraţiei". Altfel spus, elitismul democratic este considerat abordarea sociopolitică care (re)conciliază prescripţiile normative ale democraţiei (democraţia cum ar trebui să fie) cu evidenţele empirice ale funcţionării democraţiei în condiţiile existenţei unei competiţii elitare pentru exercitarea puterii politice (democraţia aşa cum este).

Anton CARPINSCHI
Professor Emeritus al Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi

ISBN 973-166-402-5
9 789731 664026

EDITURA LUMEN
în elita editurilor românești